

QASHQADARYO VILOYATI SANOATIDA ISHLAB CHIQRARISH IMKONIYATLARIDAN SAMARALI FOYDALANISHNI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI

Ilxomova Durdoni Shavkatovna
Qarshi davlat universiteti magistranti

***Annotatsiya:** Iqtisodiyot va uning yetakchi tarmog‘i hisoblangan sanoat ishlab chiqarishida chuqur tarkibiy o‘zgarishlarni amalga oshirish mamlakatimizda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohatlarning muhim strategik vazifasi hisoblanadi. Maqolada Qashqadaryo viloyati sanoatida ishlab chiqarish imkoniyatlaridan samarali foydalanishni takomillashtirish istiqbollari haqida so‘z boradi.*

***Kalit so‘zlar:** sanoat, ishlab chiqarish, iqtisodiyot, eksport, qishloq xo‘jaligi, mehnat resurslari, import.*

PROSPECTS FOR IMPROVING THE EFFICIENT USE OF PRODUCTION CAPACITIES IN THE INDUSTRY OF THE KASHKADARYO REGION

Ilkhomova Durdoni Shavkatovna
Master's student of Karshi State University

***Annotation:** Implementing deep structural changes in the economy and its leading sector, industrial production, is an important strategic task of the economic reforms being implemented in our country. The article discusses the prospects for improving the effective use of production capacities in the industry of the Kashkadarya region.*

***Keywords:** industry, production, economy, export, agriculture, labor resources, import.*

Kirish. Sanoat tarkibiy tuzilishini tubdan o‘zgartirish milliy manfaatlarni ta‘minlovchi iqtisodiy o‘sishga yo‘l beruvchi va aholi farovonligini muttasil oshib borishiga olib keluvchi yangicha ishlab chiqarish tuzilmasini yaratishdir.

Iqtisodiyotdagi tarkibiy o'zgarishlar uning xom ashyo yetishtirishdan iborat bir tomonlamaligiga chek qo'yish, tarmoq tarkibini tubdan o'zgartirish, ishlab chiqarish kuchlarini joylashtirishda yo'l qo'yilgan nomutanosibliklarga barham berish, iste'molga tayyor, tugallangan mahsulot ishlab chiqarishga o'tishi, mahsulot sifati va raqobatbardoshligini jaxon bozori talablari darajasiga yetkazib, mamlakat eksport salohiyatini oshirish, mehnat resurslarining oqilona bandligini ta'minlash, yangi texnologiyalarga o'tish, xalqimizning milliy va tarixiy an'alariga mos keladigan yangi sohalarni barpo etish, mavjud mineral va qishloq xo'jalik xom ashyolarini chuqurroq qayta ishlashga qaratilmog'i lozim.

Iqtisodiy islohatlarning yangi bosqichi — iqtisodiyotni erkinlashtirish sharoitida vujudga kelayotgan shart-sharoitlar va bozor munosabatlari talablarini hisobga olgan holda yangi sanoat siyosatini ishlab chiqish zarur. Mazkur siyosat birinchidan ulkan texnika va ishlab chiqarish salohiyatiga tayanishi, ikkinchidan xorijiy investitsiyalarning jalb etishning yirik imkoniyatlaridan foydalanishga shart sharoit yaratishi, uchinchidan, ilmtalab va mehnat sig'imi yuqori bo'lgan tarmoqlar rivojlanishiga ustivorlik berishi, to'rtinchidan, har bir mintaqa o'z ishlab chiqarish salohiyatlarini namoyon qilishi uchun keng imkoniyatlar barpo etishi, beshinchidan ekologik talablarni hisobga olgan holda rivojlangan ishlab chiqarishni barpo etishga (chiqindisiz ishlab chiqarishni tashkil etish, chiqindilarni qayta ishlash asosida) qaratilishi maqsadga muvofiq.

Asosiy qism. Sanoat ishlab chiqarishida tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish respublika va har bir viloyat sanoat ishlab chiqarishi samaradorligini oshirishga, moliyaviy ahvolning yaxshilanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Hisob-kitoblar shuni ko'rsatadiki, mashinasozlikning ilmtalab tarmoqlarining, yengil va oziq-ovqat sanoatini ustun darajada rivojlantirish yalpi ichki mahsulotning fond, energiya va suv sig'imini pasaytiradi.

Respublika esa viloyatlar sanoat ishlab chiqarishida maqsadga muvofiq tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirishda o'rta va uzoq muddatli bashorat ko'rsatkichlarini ishlab chiqish muhim o'rin tutadi. Bozor munosabatlariga o'tish

sharoitida bashoratlash nafaqat istiqboldagi qarorlarni qabul qilish, balki muhim hududiy tarmoq muammolarini hal etish yo‘llarini asoslash vositasi hisoblanadi.

Mintaqa sanoati rivojlanishi va undagi tarkibiy o‘zgarishlarni bashoratlashga makroiqtisodiy rivojlanishning tarkibiy qismi sifatida qarash lozim, chunki istiqbolda mintqa sanoatini rivojlanishi makroiqtisodiy jarayonlar, jamiyat iqtisodiy salohiyati rivojlanishining holati va istiqbollari bilan belgilanadi. O‘z navbatida mintqa sanoati taraqqiyoti makro iqtisodiy ko‘rsatkichlariga ta’sir ko‘rsatadi.

Shuni alohida ta’kidlash lozimki, mintqa sanoatidagi tarkibiy o‘zgarishlar bashorat qilinayotganda sanoat hududiy va tarmoq tarkibidagi o‘zgarishiga o‘zaro bog‘liqlikda qaralishi zarur. Negaki, sanoat ishlab chiqarishining tarmoq tarkibidagi o‘zgarishlar uning hududiy tarkibiga u yoki bu yo‘nalishda ta’sir ko‘rsatadi va aksincha.

Ma’lumki, o‘tish davri sharoitida iqtisodiyotning shu jumladan, sanoat tarmog‘ining istiqboldagi rivojlanishi juda ko‘p omillarga bog‘liq bo‘ladi. Bu esa sanoat ishlab chiqarishi bashorat ko‘rsatkichlarining shartli bo‘lishiga olib keladi. Shu munosabat bilan bashoratlashning bir necha variantlarda amalga oshirish maqsadga muvofiq bo‘lib, har bir variant turli xil omillar ta’sirini o‘zida aks ettirishi lozim.

Viloyat tarmoq tarkibiy siyosatning ustuvor yo‘nalishlaridan biri ilmtalab va yuqori texnologiyani ishlab chiqarish to‘rlarini rivojlantirishdan iborat bo‘lishi lozim.

Sanoatning mashinasozlik, priborsozlik, elektronika, elektrotexnika kabi tarmoqlarini ustun darajada rivojlantirmasdan turib sanoat taraqqiyotida yuqori natijalarga erishib bo‘lmaydi. Viloyat sanoatining respublika sanoati siyosatidagi o‘rni sanoat salohiyatining ustuvor jihatlari, ishlab chiqarish kuchlarining rivojlanish darajasini hisobga olgan holda, shuningdek, bugungi kunda shakllangan ishlab chiqarish to‘rlari va yo‘nalishlaridan kelib chiqib istiqbolda Qashqadaryoda mashinasozlikning qishloq xo‘jaligi mashinalarini ta’mirlash, qishloq xo‘jalik

mashinalari uchun detallar ishlab chiqarish, kimyo neft va neft kimyosi mashinasozligi rivojlanadi. Shu bilan bir qatorda maishiy buyumlar, elektronika mahsulotlari ishlab chiqarishga asoslangan qo'shma korxonalar barpo etish maqsadga muvofiq.

Viloyat iqtisodiyotida chuqur iqtisodiy islohotlarni amalga oshirilishi, aholi sonining yuqori sur'atlarda o'sishi natijasida uy-joyga bo'lgan talabning ko'payishi, ijtimoiy va ishlab chiqarish tuzilmasi obyektlarining ko'plab qurilishi va boshqa chora tadbirlar, qurilish materiallari sanoatining yuqori suratlarda: o'sishini talab qiladi.

Qurilish materiallari sanoatining rivojlanishi istiqbolda juda xomashyo resurslaridan oqilona foydalanishga asoslanadi.

Istiqbolda mavjud ishlab chiqarish korxonalarini texnik ro'yxatdan qayta qurollantirish, zamonaviy texnika va texnologiyalar jihozlash va xorijiy kapital ishtirokida yangi korxonalar qurish asosida yengil sanoatni yuqori suratlarda rivojlantirish ko'zda tutilmoqda. Bunda asosiy e'tibor paxta va ipakni kompleks qayta ishlashga qaratiladi.

Shuningdek, viloyatda junni qayta ishlash asosida matolar ishlab chiqarish, junchilik, poyafzal, qayta ishlash, gilam ishlab chiqarish rivojlantirish mumkin.

Oziq-ovqat mustaqilligini ta'minlash tarkibiy o'zgarishlar oldidagi muhim strategik vazifalardan biri hisoblanadi. Meva-sabzavotlarni qayta ishlash, un-yorma sanoatida xorijiy firmalar ishtirokidagi korxonalarni barpo etish orqali ishlab chiqarish quvvatlarini oshirish va yangilash, oziq-ovqat xom ashyosini qayta ishlash hajmini ko'paytirish, o'z ishlab chiqarishi hisobiga aholini oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlashni yaxshilash imkoniyatini beradi. Oziq-ovqat sanoatidagi tarkibiy o'zgarishlar raqobatbardosh tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni ta'minlaydigan ilg'or texnologiyalarni joriy etishni talab qiladi. Oziq-ovqat sanoatida kichik va o'rta korxonalar barpo etishni rag'batlantirish, mahalliy tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlash mahsulot ishlab chiqarishni ko'paytirishning muhim yo'nalishlaridan hisoblanadi.

Kichik va o'rta tadbirkorlikning rivojlanishiga keng yo'l ochib berish, xalq badiiy hunarmandchiligi sohalarini qayta tiklash, mehnat resurslarini yuqori suratlarda o'sgan sharoitda bandlik muammosini hal etishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Sanoat tarmoq tarkibiy siyosatining strategik yo'nalishlari istiqbolda uning hududiy tarkibi shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, sanoatning tarmoq va hududiy tarkibi o'zaro bog'liq bo'lib, sanoat ishlab chiqarishida tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirishda hududiy nomutanosibliklarga barham berish, tumanlar iqtisodiyoti va ijtimoiy hayotini yuksaltirish muhim ahamiyatga ega.

Iqtisodiyotni, shu jumladan sanoat ishlab chiqarishini tarkibiy jihatdan qayta ko'rishning strategik yo'nalishlaridan kelib chiqqan holda Qashqadaryo viloyati sanoat ishlab chiqarishini hududiy jihatdan tashkil etishning asosni tamoyillari quyidagilardan iborat bo'lishi maqsadga muvofiq:

- ❖ tumanlar sanoat rivojlanishining ijtimoiy yo'naltirilganligi. Bunda asosiy e'tibor oqilona bandlikni ta'minlash, iste'mol tovarlari va xizmatlarning mintaqaviy bozorlarini shakllantirishga qaratilmog'i lozim;

- ❖ tumanlar sanoatining tarmoq tarkibini tubdan qayta tuzish va unda tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishga ustuvorlik berish;

- ❖ tumanlar tabiiy-iqtisodiy sharoitlariga muvofiq ularda sanoatning oqilona ixtisoslashuvini shakllashirish va tumanlararo integratsiyani rivojlantirish;

- ❖ sanoat korxonalarini joylashtirish va amal qilishning muhim sharti sifatida infratuzilma, shu jumladan bozor infratuzilmasini rivojlantirish;

- ❖ tuman iqtisodiyotining sanoatlashuvini jadallashtirish. Ma'lumki, har bir tuman ishlab chiqarish omillari bilan turli darajada ta'minlangan. Bu esa u yoki bu ishlab chiqarish turlarini tashkil etishga turli yo'nalishlarda ta'sir etadi. Bunday holat uzoq muddatli istiqbolda viloyat sanoatining hududiy rivojlanishiga tabaqalashgan holda yondashishni va ustuvor yo'nalishlarni belgilab olishni taqozo etadi.

❖ Viloyat: sanoatining hududiy tarkibini shakllantirishning quyidagi strategik yoʻnalishlarini ajratib koʻrsatish mumkin;

❖ tabiiy resurslarni oʻzlashtirish evaziga Guzor, Dehqonobod, Kitob, Yakkabogʻ tumanlarida sanoat ishlab chiqarishining muayyan toʻrlarini joylashtirishda bosqichma-bosqich ijobiy oʻzgarishlarga erishish;

❖ tabiiy-iqtisodiy sharoitlar. yaratilgan ishlab chiqarish salohiyati, ekologik talablarga muvofiq Qarshi shahri sanoatining tarmoq tarkibini takomillashtirish, uning ilmtalab va yuqori texnologik mahsulotlar ishlab chiqarishga ixtisoslashuvini kuchaytirish;

❖ aholi va mehnat resurslariga boy tumanlarda (Shahrisabz, Qarshi, Chiroqchi, Koson, Yakkabogʻ, Qamashi) mehnat sigʻimi yuqori sanoat mahsulotlari ishlab chiqarishga ustuvorlik berish;

❖ viloyatning barcha tumanlarida qishloq xoʻjaligi xom ashyosini qayta ishlashga asoslangan ishlab chiqarish turlarini shakllantirish;

❖ sanoat taraqqiyoti past tumanlarni (Mirishkor, Dehqonobod) sanoatlashtirish. Ushbu yoʻnalishlardan kelib chiqqan holda Qashqadaryo viloyati sharti sifatida infratuzilma, shu jumladan bozor infratuzilmasini rivojlantirish;

❖ tuman iqtisodiyotining sanoatlashuvini jadallashtirish. Maʼlumki, har bir tuman ishlab chiqarish ularini omillari bilan turli darajada taʼminlangan. Bu esa u yoki bu ishlab chiqarish tashkil etishga turli yoʻnalishlarda taʼsir etadi. Bunday holat uzoq muddatli istiqbolda viloyat sanoatining hududiy rivojlanishiga tabaqalashgan holda yondashishni va ustuvor yoʻnalishlarni belgilab olishni taqozo etadi.

❖ Viloyat: sanoatining hududiy tarkibini shakllantirishning quyidagi strategik yoʻnalishlarini ajratib koʻrsatish mumkin;

❖ tabiiy resurslarni oʻzlashtirish evaziga Gʻuzor, Dehqonobod, Kitob, Yakkabogʻ tumanlarida sanoat ishlab chiqarishining muayyan turlarini joylashtirishda bosqichma-bosqich ijobiy oʻzgarishlarga erishish;

❖ tabiiy-iqtisodiy sharoitlar, yaratilgan ishlab chiqarish salohiyati, ekologik talablarga muvofiq Qarshi shahri sanoatining tarmoq tarkibini

takomillashtirish, uning ilmtalab va yuqori texnologik mahsulotlar ishlab chiqarishga ixtisoslashuvini kuchaytirish;

❖ aholi va mehnat resurslariga boy tumanlarda (Shahrisabz, Qarshi, Chiroqchi, Koson, Yakkabog‘, Qamashi) mehnat sig‘imi yuqori sanoat mahsulotlari ishlab chiqarishga ustivorlik berish;

❖ viloyatning barcha tumanlarida qishloq xo‘jaligi xom ashyosini qayta ishlashga asoslangan ishlab chiqarish turlarini shakllantirish;

❖ investitsion loyihalarni amalga oshirish;

❖ viloyat tumanlarida sanoat taraqqiyoti o‘rtasidagi tafovutni qisqartirish.

Qashqadaryo viloyati sanoatini rivojlantirishda quyidagi ichki mavjud qiyosiy ustunliklarni keltirib o‘tish mumkin:

viloyatda zamonaviy texnologiyalar asosida chuqur qayta ishlash mumkin bo‘lgan, sifati bilan ajralib turuvchi, meva va sabzavotlar, go‘sht va sut mahsulotlari yetishtirishda yirik tabiiy iqtisodiy resurslar mavjudligi;

yengil sanoatni rivojlantirishda hududiy qiyosiy ustunlik va xom-ashyo bazasi (Qamashi, Mirshkor, Chiroqchi, Koson tumanlarida yuqori sifatli ingichka paxta tolasining yetishtirilishi, Kitob, Shahrisabz tumanlarining ipakchilik bo‘yicha boy tajribasi, Chiroqchi, Dehqonobod, hamda Yakkabog‘ tumanlarida jun va teridan tayyor mahsulotlarni ishlab chiqarishda zarur qimmatli xom-ashyo) mavjudligi.

Xulosa. Viloyatda mavjud ishlab chiqarish salohiyatini hisobga olgan holda ulardan samarali foydalanish jihatidan viloyat sanoatini rivojlantirish strategiyasini takomillashtirishning mazkur yo‘nalishlar tanlab olindi:

yuqori sifatli paxta tolasini yetishtirishda viloyatning mamlakatdagi yetakchi o‘rnini hisobga olgan holda uni chuqur qayta ishlab, yuqori qo‘shimcha qiymatga ega tayyor mahsulot (tikuvchilik va trikotaj mahsulotlari) ishlab chiqarish imkoniyati mavjud hududlarda (Qarshi, G‘uzor, Shahrisabz hududlari) yengil sanoat klasterini, yirik zaxiraga ega hududlarda (Qoratyubin, Jovuz, Gumbuloq) foydali qazilma boyliklari (sement xom-ashyosi, ohak, qurilish toshlari, g‘isht-

cherepitsa hom ashyosi va qum shag'al materiallari) mavjudligi asosida qurilish materiallari sanoatini klasterini rivojlantirish;

viloyatning sanoat salohiyati nisbatan pastligi hamda zamonaviy texnologiyalarga ega emasligini hisobga olib, kam quvvat bilan ishlayotgan, foydalanilmayotgan yoki bo'sh turgan ishlab chiqarish quvvatlari (maydonchalari) negizida qurilish materiallari va iste'mol tovarlari ishlab chiqarishga yo'naltirilgan kichik sanoat zonalarini tashkil etish;

ichki imkoniyatlar hisobiga import o'rnini bosuvchi oziq-ovqat mahsulotlari turlarini kengaytirish maqsadida meva, sabzavot, go'sht va sut mahsulotlarini chuqur qayta ishlashni rivojlantirish. Buning uchun xom-ashyo va tayyor mahsulotlarni yil davomida saqlash uchun zarur shart-sharoitlar yaratish;

viloyatda mavjud mehnat zaxirasidan sanoatda samarali foydalanish maqsadida malakali va tajribali mutaxassislar to'g'risida ma'lumotlar to'plab, maxsus axborot bazasini yaratish, ularni sanoatning turli sohalariga jalb etish, ayniqsa, qishloq tumanlarida mavjud kadrlar salohiyatidan joylarda oqilona foydalanish choralarini ko'rish;

ichki moliyaviy resurslar, xususan, korxonalar va aholi mablag'lari, tijorat bank kreditlari, migrantlarning pul o'tkazmalaridan sanoatda ishlab chiqarish kapitalini shakllantirish va samarali faoliyatini ta'minlashda foydalanish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdurahmonov Q.X., Egamberdiyev A.A. O'zbekiston iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 320 b.
2. Jo'rayev O.A. Hududiy iqtisodiyot. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2018. – 256 b.
3. Karimov A. Qashqadaryo viloyatida sanoat tarmoqlarining rivojlanish tendensiyalari // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. – 2021. – №4. – B. 55–60.
4. Shoniyozov K. Qashqadaryo viloyatining tarixiy-geografik xususiyatlari. – Qarshi: Qarshi Davlat universiteti nashriyoti, 2004. – 180 b.

5. Turg'unov B.T. O'zbekiston sanoatining hududiy rivojlanish omillari // Geografiya va tabiiy resurslar. – 2017. – №2. – B. 12–17.
6. Djalilov S. Sanoat geografiyasida zamonaviy yondashuvlar // Geografik fanlar rivoji. – 2022. – №1. – B. 25–31.
7. Egamberdiyev A.A. Sanoat geografiyasi. – Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2016. – 240 b.